

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Egy szelet Amerika

**Az etnokulturális identitás narratív leképezése
amerikai magyar kontextusban**

Írta:

Fodor Mónika

Témavezető: Nikolov Marianne DSc

Pécsi Tudományegyetem

Nyelvtudományi Doktori Iskola

Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program

Pécs

2007

Bevezetés

– Maga fuvaros? – szólt előre Józsi, unalmában az embernek. Eszter mindig összerenzen, ha Józsi parasztokhoz szólt. Ez a „maga” olyan volt, mintha egy sipka, arc, bajusz, általában minden személyes tulajdonság nélküli lényhez intézte volna, akinek egyetlen tulajdonsága, hogy felelni tud. (Németh 210)

Identitásról beszélni ma annyit jelent, mint önálló paradigmát teremteni az egyes tudományágak gondolati és módszertani eszköztárának felhasználásával. Az ókori filozófiákban gyökerező fogalom tartalmának meghatározása a különböző korokban is az egyén más személyekhez illetőleg csoporthoz viszonyuló önmeghatározásán alapult. Az identitás elméleti és empirikus megközelítései hangsúlyozzák a koncepció dinamikus, interakciókon alapuló jellegét, amely jól nyomon követhető a különböző céllal létrehívott és eltérő típusú narratívákban. E történetek sajátos összetettségében és árnyaltságában írják le az emberi élettapasztalat sokrétűségét, amelyet az identitás át meg átsző, valamint egyéni keretbe helyez. A mottóban Németh László regényéből idézett szereplő beszélgetőpartnerének is számos tulajdonságát tagadja, egyedül a kommunikációkészségét ismeri el. Ezzel azonban megmarad az identitásteremtés egy fontos csatornája, amellyel az egyén újra és újra megalkothatja élettörténetének epizódjait, elbeszélve önmaga és mások számára személyes, és adott esetben etnokulturális identitását is.

1. A dolgozat célja és a téma indoklása

1.1 A dolgozat célja

A dolgozat célja bemutatni és elemezni, az Amerikai Egyesült Államokban, diaszpórában élő magyarság kontextusában, a narratívákban létrehozott és elbeszéltné etnokulturális identitás nyelvi és tartalmi vonatkozásait. A munka áttekinti az identitás ezen belül az etnokulturális identitás fogalomtörténeti előzményeit, majd összekapcsolja azokat a narratíva mint eszköz vizsgálatával. A megközelítés bizonyítja, hogy az egyén történetekben teszi közzé—és mások számára hozzáférhetővé—etnokulturális identitását, tehát a narratíva csoporttagságának egyik fontos fóruma. Az elméleti háttérből kiinduló és oda visszaérkező elemzések nemcsak azt hivatottak bemutatni, miként felelhet adott személy e kérdésre: „ki vagyok én?”, hanem azt is, hogyan válik a káosz és komplexitás elmélet segítségével értelmezett narratív keret a szocializáció és a közösségfenntartás eszközévé. Módszertani szempontból a dolgozat arra a problémára is keresi a választ, milyen módokon rekonstruálható az etnokulturális identitás az adott narratíva értelmezéséből, és ebben a folyamatban kiemelt szerepet kap a nyelv, mint a kulturális tartalom hordozója.

1.2 A témaválasztás indoklása

A témaválasztás aktualitása három fő szempont szerint indokolható. Az **első**, miszerint az elmúlt két évtized során a narratívakutatás fokozottan nyert teret, tudománytörténeti érv. Ez a folyamat felerősítette a tárgy diszciplína-közi jellegét, így az alkalmazott nyelvészet, kultúra, irodalom, szociológia, kulturális antropológia pszichológia, amerikanisztika megközelítési módjainak egymáshoz igazodását. A kérdéskör népszerűségének egyik oka hogy a narratív identitás nem statikus, hanem interakciókon alapul. Kutatása tehát nem hagyhatja figyelmen kívül a kutatott csoportok és személyek, illetőleg a kutató saját etnokulturális helyzetének

sajátosságait, mert a történet mindig egy adott kontextusban valakihez szól. Minden narratíva egyéni, így elemzésük és értelmezésük akkor hoz sokrétű és mélyreható eredményeket, amennyiben az ilyen tárgyú kutatások összekapcsolhatók.

A **második** érv alkalmazott nyelvészeti indíttatású. A narratívák elmondásakor illetve egy irodalmi szöveg értelmezésekor kiemelt szerepet játszik a nyelvi eszközök tárháza, amely a kulturális és etnikai tartalmak hordozója. Az etnokulturális identitás kifejezésében a nyelv kettős szerepet tölt be. Egyfelől folyamatos jelenlétével állandóságot és csoportkohéziót teremt és tart fenn az adott nyelven beszélő csoportban, biztosítva a közös tudás meglétét és örökítését (Bruner, *Life* 693-4; Bamberg; Hoffman 1-8). Másfelől pedig, mivel a nyelv valamennyi megjelenési formája kulturálisan meghatározott, így a megnyilatkozások az egyént, a nyelv használóját, mint kulturális egységet képviseli (Kramsch 8-9). Ezért fontos tehát, hogy élettörténetek valamint irodalmi narratíva értelmezések nyelvi szempontból is elemzés tárgyául szolgálnak, mert számos adalékot nyújtanak a nyelv és kultúra viszonyát leíró elméleti megközelítésekhez.

A téma indoklásának **harmadik** pillére az amerikanisztika és a kulturális antropológia szakterületek profiljából eredeztethető. Az első empirikus tanulmányban (4. fejezet) szereplő személyek másodgenerációs amerikai egyesült államokbeli magyarok, akik egy etnikai szempontból törékeny tágabb csoport tagjai. Önbevallásuk szerint is nagy az asszimilációs vonzás, amely Farney szerint „Amerika igazi sikertörténete és diadala” (189). Kvalitatív mélyinterjúk során elbeszélte történeteik így nemcsak mint narratívaelemzések tárgyai fontosak, hanem olyan sorsok és életutak példái, amelyek részletesen, személyes perspektívából mutatnak be egyet az Amerikai Egyesült Államokban élő etnikai csoportok közül. Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy életút-történeteik a diaszpórában élő magyarság etnográfiai értelemben vett túlélésének lehetőségeit tárják fel, amely ma több kulturális és politikai fórum napirendjének állandó pontja. Másfelől az elbeszélések és a hozzájuk fűzött narratívaelemzések új szemszögből értelmezik azt a kanonikus amerikai etnikumfelfogást, mely szerint az európai származású fehér bőrű csoportok esetében az etnokulturális identitás mindössze egy homogén keret, amely jelöletlen, lokális, fehér amerikai csoportban helyezi el az egyént (French 10).

A dolgozat öt fejezetből áll. Az első rész áttekintést ad az identitás fogalomtörténetéről, valamint néhány a későbbi elemzés szempontjából kiemelkedően fontos identitáskonstrukcióról. Ez utóbbiakat különböző klasszikus és újabb tudományterületek, így az alkalmazott nyelvészet, szociológia, kulturális antropológia, pszichológia és az amerikanisztika hívták életre. A válogatás korántsem a teljesség igényével készült, elsősorban az empirikus tanulmányok jellege valamint saját kutatói és oktatói tevékenységem—amely az alkalmazott nyelvészet, amerikanisztika és kulturális antropológia területeit ölelik fel—határozza meg. A második fejezet tárgya az etnokulturális identitás elméleti háttere, amely olyan kulcsfogalmak definióit nyújtja, mint az asszimiláció, akkulturáció és a pluralizmus. Mindkét fejezetben részletesen bemutatom a narratívák mint identitás illetve etnokulturális identitás hordozók értelmezésének vonatkozó elméleti kereteit.

A harmadik fejezetben a kutatás háttérét írom le. Az Amerikai Egyesült Államokban élő magyarság rövid történetét követi a kvalitatív kutatásmódszertan, ezen belül a mélyinterjú alkalmazási és értelmezési aspektusai. A negyedik és az ötödik fejezet egy-egy önálló, csak témájában összefüggő, kvalitatív empirikus vizsgálat eredményeit tárgyalja. A negyedik részben tíz másodgenerációs amerikai magyar személlyel készített mélyinterjúkban felbukkanó élettörténeti epizódokat elemzek az etnokulturális identitás tartalmi és nyelvi vonatkozásainak feltárása céljából. Az ötödik fejezetben leírt tanulmány elsősorban a kulturális tartalmak nyelvi kifejezésének kérdéseit valamint az irodalom etnokulturális kohézió-teremtő lehetőségeit tárja fel. Huszonnyolc önként vállalkozó magyar és amerikai

magyar személy eredeti magyar nyelven illetve angol fordításban olvasott egy irodalmi szöveget, majd a szövegre vonatkozó tizenegy kérdésre válaszolt.

2. A kulturális identitás elméleti háttere

Az identitás számos tudományági megközelítésben használt fogalom, azonban definiálására vonatkozó elméletek nem törekszenek konszenzusra. Hosszú ideje filozófiai viták tárgyát képezik azon logikailag szükséges és elégséges feltételek, melyek alapján az egyén egy adott pillanatban valamint egy más időpontban önmagával összehasonlítható és megegyező (Shoemaker). Ez a megállapítás különösen érvényes a narratívákban létrehozott identitás mivoltára.

2.1 Az identitás fogalmának tudománytörténeti áttekintése

Az identitás definiálásának filozófiai alapja a lélek és az én kapcsolata (Calhoun 10-17; Gleason 124-29), melynek kulcskérdései a mélyinterjúk során elbeszélte történetekben is újra meg újra felbukkannak. Az önazonosság ebben a viszonyban hozzáférést jelent az egyén múltjához és éntörténetéhez, ugyanakkor ez más személyek esetében nem elérhető (Shoemaker). Az emlékezet, az emlékezet folytonossága valamint az én szubjektív volta határozza meg az egyént, akinek identitása más személyekhez viszonyítva bontakozik ki (Bhabha 66-84). Az identitás tehát elválaszthatatlan a kultúra fogalmától, Grossberg szerint a kultúráról való gondolkodás egyenlő az identitás tanulmányozásával (87). Az emberi kapcsolatok dinamikája ugyanakkor hangsúlyozza az interakciók szerepét az önmeghatározás szerkezeti felépítésében (Calhoun 16; Gleason 125). Hall értelmezésében az identitás és a különbségek logikája a kölcsönösség elve mentén kapcsolódnak össze, hiszen az identitást mindig a másoktól való eltérés határozza meg, és ez a különbség az identitásból fakad (4).

A fogalom reflexív természete arra utal, miszerint az egyén mindig egy adott pillanatot emel ki saját élettörténetéből, melyet a körülmények függvényében ad közre. Az identitás csak részben állandó, másfelől a külvilággal fenntartott párbeszéd eredménye, mely a múltra építkezve tartja fenn magát a jelenben és születhet újjá a jövőben. Ebben a megközelítésben verbális és nonverbális reprezentációk, minták, normák, értékek és attitűdök határozzák meg az éntudatot, amelyek hasonlósága alapján az egyének csoportja elhatárolódik és közösséget alkot. A tagok identitásuk révén lépnek interakcióba egymással, és az interakciók során létrejövő diskurzusban építik fel a csoportot. A diskurzus során történetek formálódnak és ezek visszahatnak a közösséget alkotó egyének saját és csoportidentitására.

2.2 Identitás és narratíva

Az identitás narratív paradigmában való kifejezése konstrukcionista felfogás (Brockmeier és Harré; Bruner, *The narrative*; László). Eszerint az egyén önmeghatározása a külvilággal fenntartott folyamatos kapcsolat során bontakozik ki. Ezzel ellentétben az esszencialista nézetek úgy tartják, hogy az identitás természetesen adott, illetőleg individuális döntések eredménye (Calhoun 12-20). Ugyanakkor a konstrukcionizmus eredetileg tagadja, hogy létezik a csoporttagok valamely közös vonásán alapuló kollektív identitás. Ezt az ellentmondást oldja fel a narratív paradigma, mivel az egyes közösségek kohéziója nem tulajdonságokon vagy közösen vallott nézeteken alapul, hanem—mint azt a dolgozatban leírt két empirikus tanulmány is igazolja—történeteik egy közös metanarratívában kapcsolódnak össze.

A narratív paradigma szerint a történetek az átélt események értelmezésének eszközei, melyeket kulturális törvényszerűségek határoznak meg. A történetek verbális aspektusa a

nyelv, amely nemcsak a kulturális tartalmakat fejezi ki, hanem ezek segítségével létrehozza az identitást is. A nyelv és identitás összefüggéseire vonatkozó kutatások középpontjában a nyelv speciális regisztereinek elsajátítása valamint az azoknak megfelelő identitás normákat magukban foglaló kompetenciák egyidejű tanulása áll (Lemke 68; Norton 5). Az identitás tanulmányozása azért is elválaszthatatlan a nyelvtől, mert az egyén adott helyen és időben a nyelv eszközeivel határozza meg önazonosságát (Hellert idézi Norton 5). Az adott kultúrában élő emberek a nyelv segítségével hozzák létre narratíváikat, melyek leírják, fenntartják és átörökítik az életutak történeteit, valamint az egyazon kultúrában élők személyes és csoportidentitását.

A narratív gondolkodás célja elsődlegesen nem az igazság visszaadása, hanem az életszerűség (Bruner, *Actual* 13-6). Így a történetekben való gondolkodás nem csupán sajátos kognitív logikát kínál a szándékolt cselekvések, gondolatok és érzések aktualizálásához, hanem felhasználja a képek, illetve az idő és a perspektíva síkjait is (László 49). A narratívát idő perspektívája és referencialitása határozza meg. A valós idő érzékelése—múlt, jelen, jövő—valójában a történet része, ugyanakkor hiába keresnénk nem kapunk róla pontos leképeződést (Deleuze 37-50; Labov és Waletzky 17; László, 61). Egy narratíva mindig időben kontextualizált eseménysort mond el. Az epizódok felszabdadják az időt és létrehozzák a történetet mesélő egyén számára releváns narratív időt. Így az események értelmezése meghatározza az idő lényegét is. A referencialitás szempontjából pedig egy eseménysor elmondása vagy leírása csak akkor tekinthető narratívának ha az események a történetmondástól függetlenek.

A narratív perspektívában értelmezett kulturális identitás holisztikus, dinamikus és kontextusfüggő, amely jól modellezhető a kaosz- és komplexitáselméletek összefüggésében. Ez a fogalomrendszer sokrétűen alkalmazható gondolkodásbeli alternatívát kínál számos, nemcsak a természettudományokat érintő területen. A komplexitás elmélet alapja az a felismerés, hogy egyes elemeket egymással való kölcsönhatásukban vizsgálva juthatunk olyan következtetésekre, melyeket az egyes elemek viselkedésének elemzésekor hiába kutatnánk (Larsen-Freeman 33-8; Waldrop 9-12). A narratív identitásra vonatkozóan a rendszernek három tulajdonságát emelhetjük ki. (1) A komplex rendszerek alkotóelemei egymással kölcsönhatásba lépve önszervező módon működnek, mely kihat a részek valamennyi szintjére. Egyetlen narratíván belül az alkotóelemek azon epizódok, melyek az adott élethelyzetben elhelyezik és meghatározzák az egyén identitását. A közösségben ugyanakkor több személy számos történet szerzője és mesélője, amelyek a csoportkohézió végett konvergálnak egy közös metanarratíva irányába. (2) A komplex rendszerek sajátossága, hogy elemeik hálózatot alkotnak. Ilyen hálózatban értelmezhetők a közösségek tagjai is, narratív identitásuk, pedig a dinamikus interakciók tárháza. Ha túl sok vagy túl kevés az interakció a csoport fenntarthatatlanná válik. Itt fontos kiemelni a történeteknek a közösség szintjén létrejövő interakció-szabályozó szerepét. Egy letisztult, kerek történet ugyanis mindig a csoport együttgondolkodásának eredménye. (3) Végül pedig a komplex rendszerek jellemzője a peremlét állapota, amely liminalitásként definiálva meghatározó eleme a narratívákban felépülő etnokulturális identitásnak.

3. Az etnokulturális identitás fogalmi és empirikus perspektívái

Az etnicitás mint megkülönböztető identitásjegy korántsem újkeletű, széleskörű társadalomtudományi érdeklődésre azonban csak a múlt század hatvanas éveitől tart számot. Az eltérő és sokrétű jórészt elméleti síkon zajló viták arról tanúskodnak miszerint az etnicitás nem definiálható pusztán az egyén vagy az őt körülvevő csoport etnikai jellemzőinek összesítésével. Az olyan objektíven meghatározható tulajdonságokon túl, mint a nyelv, származás, vallás, szokások számos olyan viszonyrendszer is közrejátszik a fogalom

meghatározásában, amelyek a dolgozat korábbi fejezetében az identitás kapcsán szerepeltek. Ugyanakkor, az etnikum, etnicitás, etnokulturális identitás kutatása történelmi, társadalmi és kulturális okok folytán eltérő kontextust és megközelítésmódokat kanonizált Európában illetve az Amerikai Egyesült Államokban éppen a felgyorsult asszimiláció és sajátos amerikai nemzettudat kiépülése kapcsán. Fontosnak tartom tehát hangsúlyozni, hogy a dolgozat vizsgálódásának tárgya az Amerikai Egyesült Államokban élő magyarság, mely csoport etnicitásának leírása elméleti és empirikus megközelítésben is sokban eltér a területen zajló európai tudományos diskurzustól.

3.1 Az etnicitás néhány elmélete az Amerikai Egyesült Államok kontextusában

Az etnicitás paradigmaticus elméleteinek áttekintéséből két fő irányzat mutatható ki (Bhabha; Hollinger; Rosaldo; Sollors; Waters). Posztmodern konstrukcionista vélekedések szerint az etnokulturális identitás fokozottan individuális, decentralizált és töredezett, elsősorban azért, mert a fogalom jelentése a mássághoz viszonyítva teljesebbé válik. A posztetnicitás koncepciója ezzel összhangban az etnikumot rendkívül rugalmas konstrukcióként kezeli, mely önként választott kötöttségeken alapul, ugyanakkor más csoportok tagjaival szemben befogadó (Hollinger 105-29). Másfelől Rosaldo helyesen állapítja meg, hogy az etnicitás az egyén számára olyan állandó vonatkoztatási pont, amely köré szerveződnek a kulturális identitás egyéb kevésbé kötött vagy akár teljes egészében szabad alkotóelemei. Így valójában ez a gondolatmenet nem annyira cáfolata a posztmodern elméleteknek, mint inkább azok kontextualizált, valós emberi viselkedések függvényében alakított változata. A megközelítés három pillére a nyelv szerepe, a határlát vagy liminalitás, valamint a beavatási rítus, mint hatékony eszköz az egyén közösségbe emeléséhez illetve az elidegenedés megakadályozásának.

Az etnicitás átfogó elméleti megközelítésmódjai olyan fogalmi strukturákkal határolhatók be, mint az akkulturáció, asszimiláció, valamint a pluralizmus így ezeket a dolgozatban igyekeztem több szempontból definiálni. Az akkulturáció egy közös diskurzuson alapuló csoport kultúrájának az egyén saját döntésén alapuló internalizációja (Kramsch; Weinstock). A folyamat célja Duan és Vu vélekedésében esetenként kétirányú: ha az egyén funkcionálisan magas szinten akkulturálódik a célkultúrában, ugyanakkor nem mond le saját vagy családja származás szerinti kulturális háttéréről. A fogalom hasonló tartalmát Franklin és Moss kettős akkulturációként definiálja, amely magában foglalja egy csoport belső kohéziójának megteremtését, illetve a célkultúrába való integrálódását. A kétirányú, vagy kettős akkulturáció narratívákban azért jól leírható narratívákban, mert a történelmi szerkezet interakciókon alapuló dinamikájával nemcsak a történetet alkotó cselekménysort adja vissza, hanem nyelvi és retorikai eszközeivel is alátámasztja a csoportokhoz tartozást és kohéziót.

Számos tudományos megközelítés (Berry; Gleason; Weinstock) az akkulturációt eltérő fázisokra bontja, melyek közül az asszimiláció az egyik konszenzusos elem. Az asszimiláció az egyén vagy csoport eredeti etnicitásának teljes elvesztése, amely egyet jelent a domináns kultúrába történő beolvadással (Weinstock). Ezt a gondolatmenetet fűzi tovább Gans, aki szerint az asszimiláció nem zárja ki a szimbolikus etnicitás meglétét, amely az egykori bevándorlók amerikai leszármazottainak etnikai gyökereihez visszatérést jelent (193). Ez a fordulat azonban nem a valamikori anyaországhoz, illetve nyelvhez való feltétlen kötődést jelenti, bár ezt sem zárja ki. Sokkal inkább a vallás, vagy egy szinte elhanyagolható apró, nemzeti, táji, esetenként tág családi vonások, szokások tudatos újratanulása, átértelmezése, az amerikai létben fenntarthatóvá tétele. Gans (210-17) ezeket az újratanult, egykori jelentésüket elvesztett, de újjal felruházott tulajdonságokat definiálja etnikai szimbólumokként, és az azokat vállaló személyek mintegy másodlagos etnokulturális hovatartozását szimbolikus

etnikumként. A folyamat jól értelmezhető az amerikai etnogenezis részeként, vagyis az Egyesült Államokban élő etnikai csoportok formálódásában szerepet játszó tényezőként.

Az egyes etnikai csoportok közötti éles kulturális különbségek elmosódását emeli ki Gans megközelítéséhez hasonlóan Gleason pluralizmus-felfogása. Eszerint a pluralizmus már nem a csoportok közötti viszonyrendszerek rendezőelve, sokkal inkább a társadalmi interakció egyik sajátos formája (Gleason 39; Higham 196-230). A kulturális pluralizmus az asszimiláció miatt már nem helytálló fogalom. Ugyanakkor a strukturális pluralizmus kifejezi azt a tartalmat mely szerint az egyének önmeghatározásában informálisan még mindig fontos szerepe van az etnicitásnak, jóllehet sokan közülük visszautasítanának egy markánsabb megkülönböztetést. Ez a fajta pluralizmus-értelmezés tehát szorosan kapcsolódik Hollinger posztetnicitás-elméletéhez.

Az itt leírt fogalmak és gondolatmenetek többféle megközelítésben és szinten kapcsolják össze az etnokulturális identitást egy csoport tagjainak közös tudásában megjelenő múlt és történelem, nyelv valamint szokások ismeretével. A kollektív emlékezet egyik legjellemzőbb megjelenési módja a narratíva, amely gyakorta egészen a közösség gyökereihez nyúlik vissza. A történetek elmondói és ismerői ebben a narratív keretben körvonalazzák az „én” és a „másik” közötti határmezsgyét és ezzel megerősítik a különbözőséget. Etnokulturális szempontból ezek az eltérések történelmi konstrukciók, amelyek a csoport tevékenységétől függetlenül tovább léteznek (Fejős 363-70). A narratív etnokulturális identitásban az identitás folyamatosan változó, dinamikus és reflexív jellege és a hagyományosan közösségi alapú etnicitás fogalmi szerkezete kiegészítik egymást és ez a kapcsolat a korábban leírt káosz/komplexitás perspektívában jól megfogható.

3.2 Kutatási előzmények

Az etnokulturális identitás kapcsán folyó sokrétű kutatómunka alapja az a feltételezés mely szerint identitás, etnicitás és kultúra folytonos kölcsönhatásban léteznek. Viszonyuk az önmagunkról, másokról és a kettő kapcsolatáról alkotott sémák függvénye (Markus és Kitayama 224-26). Ezek a sémák meghatározók az egyénre nézve, ugyanakkor következményei annak a kulturális közegnek, amelyben létrejönnek. A narratívák pedig a diskurzus során létrejövő és elbeszéltné etnokulturális identitás kontextusaként határozhatók meg. A dolgozat témája és célkitűzése szempontjából fontos tanulmányokat három csoportban foglaltam össze: (1) kutatástörténeti perspektíva, (2) narratív etnokulturális identitás, (3) nyelv és etnokulturális identitás.

Az Amerikai Egyesült Államokban élő etnikai csoportok körében végzett kutatómunka elsősorban a szociológia és kulturális antropológia területéről indult el a XX. század elején. A korai vizsgálódások célja egészen az 1960-s évekig az volt, hogy számszerű adatok tükrében leírja az akkulturáció és asszimiláció fázisait, eredményét. Az egyes csoportok társadalmi beilleszkedését két véglet, a teljes amerikanizáció és a kulturális pluralizmus, között helyezték el. A század második felére a hangsúly az európai származású amerikaiak etnokulturális identitásának vizsgálatáról a hispán, ázsiai és afro-amerikai származású csoportok irányába tolódott el egyre több kvalitatív és ezen belül narratív szempont figyelembe vételével.

Az etnokulturális identitáshoz kapcsolódó narratívákon alapuló kvalitatív kutatások célja nemcsak a fogalom tartalmi vonatkozásainak jellemzése, hanem az identitás szövegbeli, lexikális és interakció szintjein történő felépítése (De Fina). A történetek feltárása során a személyes tapasztalatok kulturálisan is meghatározott keretek között értelmezhetőek. Így az egyén saját illetve csoportja etnokulturális identitását nemcsak elbeszéli, hanem a narratív diskurzus során létre is hozza azt. A narrátor következetesen alkalmazza azokat a nyelvi stratégiákat és mechanizmusokat, amelyekkel jellemzi önmagát, szerepét, és másokhoz való

viszonyát a csoportban. A narratív keretben értelmezett etnikulturális identitás tehát szorosan kötődik a nyelvhez. A kettő viszonyának a dolgozathoz szorosan kapcsolódó aspektusai a nyelvi akkulturáció és a kritikus periódus hatásai illetőleg a nyelvválasztás és a kódváltás jelensége. A nyelvhasználat és a kulturális tartalom összefüggésének kérdése fontos eleme a negyedik fejezetben feldolgozott interjúk során kirajzolódó etnikai önarcképnek éppúgy, mint a második tanulmányban (5. fejezet) szereplő novella olvasásakor felmerülő jelenségeknek.

4. Narratívák az etnikumról—a kvalitatív kutatási háttér és szerkezet

A disszertációban leírt mindkét kutatás az Amerikai Egyesült Államokban, diaszpórában élő magyarok kontextusában készült. Ennek megfelelően a fejezet rövid áttekintést ad az amerikai magyarok bevándorlási és letelepedési történetéről. Az összefoglalás elsősorban azokat a tendenciákat emeli ki, amelyek magyarázatul szolgálnak a tanulmányokban szereplő jelenségekhez, válaszokhoz. A második részben a mélyinterjú felvételének, kódolásának és értelmezésének módszertani kereteit írom le.

4.1 Az amerikai magyarság bevándorlásának és letelepedésének rövid története

A 2000. évi népszámlás adatai szerint 1 398 702 amerikai vallotta, hogy valamely őse vagy családtagja magyar származású (Brittingham és de la Cruz 4). Jóllehet magyarok a legnagyobb számban 1871 és 1913 között érkeztek az Amerikai Egyesült Államokba, bevándorlásuk szinte egyidejűleg kezdődött a kontinensre érkező más európai telepesekével (Benkart; Várdy; Weinstock). A XIX. század közepétől egykori honfitársaink folyamatosan, és egyre növekvő számban keresték boldogulásukat a politikai és gazdasági ígéretek földjén. Az egyes források a magyar bevándorlók több jelentős hullámát periodizálják (Benkart; Gracza és Gracza; Széplaki; Várdy; Weinstock), amelyek során eltérő társadalmi csoportok különböző célokkal és elvárásokkal települtek az Amerikai Egyesült Államokba. Ennek megfelelően magyarságtudatuk megőrzésének igénye sem egyező, amely többek között a különböző szervezetek, segélyegyletek, klubok tagságán és fennálásának történetén mérhető le.

Napjainkban az amerikai magyarság mintegy 80 százaléka kilenc északkeleti államban—Ohio, New York, Pennsylvania, New Jersey, Michigan, Indiana, Illinois, Connecticut, Wisconsin—él, valamint rajtuk kívül jelentős számú magyar származású lakosa van Florida, California és Texas államoknak (Várdy és Szendrey 16). Ugyanakkor Fejős úgy véli, hogy az „amerikai magyarság” mint homogén csoport létezése nem eredeztethető a népszámlálás adataiból (368-69). A közösség tagjainak önmeghatározása alapján inkább diaszpóráról, mint etnikai kisebbségről beszélhetünk. Várdy és Szendrey szerint a két legfontosabb kérdés a kulturális túlélés és a mai Magyarországhoz fűződő kötelekek rendezése. Ugyanakkor a magukat magyar származásúnak valló amerikai állampolgárok többsége negyed- és ötödgenerációs, akik közül csak kevesen beszélik egykori bevándorló ősük anyanyelvét, és identitásukra nem jellemző a magyarságtudat bármilyen formája. Legnagyobb részük csak felületesen van tisztában a magyar hagyományokkal illetőleg a mai magyarországi viszonyokkal. A rendszerváltást követően megnőtt az érdeklődés a valamikori családi óhaza iránt, számos másod-, harmad-, esetleg negyedgenerációs amerikai magyar döntött úgy hogy rövidebb-hosszabb időre Magyarországra költözik. Ezt a döntést a politikai nyitással együtt járó gazdasági lehetőségek is indokolták. Az etnikulturális identitás kapcsán folytatott kutatásokban visszatérésük új kötődések vizsgálatát és értelmezését teszi szükségessé. Fontos kérdés az is, hogy a magyar nyelvet már nem beszélő, de magyar származásukat valló egyének milyen módon kapcsolódhatnak be az egyes kulturális és szakmai szervezetek tevékenységébe igényük szerint.

4.2 A narratív kutatás módszertani háttere

A disszertáció 4. fejezetében elemzett narratívák másodgenerációs amerikai magyarokkal készített mélyinterjúk során hangzottak el. A kvalitatív, vagy mélyinterjú az etnográfiai terepmunka eszköze, melynek segítségével feltárhatjuk miként vélekednek és érznek mások arról a közegről amelyben élnek (Denzin és Lincoln; Fontana és Frey; Rubin és Rubin). Denzin és Lincoln megállapítják, hogy az interjúk korát éljük, amikor is a posztmodern társadalmak tagjai úgy vélik az interjúk fontos információkat hoznak felszínre átélt eseményekről és azok jelentéséről (633). Rubin és Rubin a kvalitatív interjúk négy fontos szerkezeti elemét hangsúlyozza. Az első szerint az interjú valójában beszélgetés, melynek során a következő kérdés az előzőekben elmondottakon alapul. Másodszer a mélyinterjú műfaja lehetővé teszi, hogy a témához kapcsolódó szókinccset és gondolkodásmódot az interjúalany világán keresztül ismerjük meg. Harmadszor az interjúalanyok inkább partnerei a kutatónak, mint a kutatás tárgyai. Az egyenrangú viszony egyik fontos következménye, miszerint a „beszélgetőpartnerek” (Rubin és Rubin 10) a beszélgetést más olyan témák felé irányíthatják, amelyben kompetensebbnek érzik magukat, mint a kiinduló kérdésekben felvetett területek. Negyedszer a kvalitatív interjú során a kutató maga sem maradhat távolságtartó, közömbös vagy érzelmileg kívülálló.

A névhasználat a mélyinterjúk során kapott információk feldolgozásának és közzétételének különösen fontos kérdése. Az esetleges problémák elkerülése végett a disszertációban leírt kutatás valamennyi résztvevője nyilatkozatban járult hozzá saját nevének használatához illetve egy esetben megtagadta azt. A célra felhasznált angol nyelvű keretszöveg az értekezés „A” függelékében található. Összesen 10 személy vett részt a kutatásban. Közülük 8 fővel személyenként három körülbelül egy órás interjút készítettem eltérő időpontokban. Két résztvevővel összesen két-két alkalommal beszéltem, így egészében 28 interjú áll rendelkezésemre. Ketten, Christopher Kovach és Kathryn Szigetvari a University of Iowa hallgatói, egy fő, hivatkozási nevén Peter Hevesi, ugyanezen egyetem személyzeti igazgatója volt az interjúk idején, a 2000/2001. tanévben. Robert Fűtő missziós szolgálatot teljesítő református lelkész Budapesten, akinek ajánlásával megkerestem József Temesvárit, a „Taking Christ to Millions (TCM)” elnevezésű osztrák székhelyű misszionárius szervezet magyarországi ügyintézőjét. Velük 2005 nyarán és őszén beszélgettem. Endre Szentkirályi a 2004/2005. tanévet Budapesten töltötte családjával. Felesége Eszter Pigniczky, főállású négy gyermekes anyja is vállalkozott az interjúra. Mathias Tabor a Balassi Bálint Intézet, míg Levente Szentkirályi a Közép-európai Egyetem hallgatója volt a 2004/2005. tanévben. Mind a négyükkel 2005. tavaszán készítettem interjút. Ildikó Varga egy budapesti könyvvizsgáló cég alkalmazottjaként néhány évet Magyarországon szándékozik tölteni. Beszélgetéseinkre 2005. decemberben került sor. Az interjúk teljes egészében átírt, angol—és helyenként magyar—nyelvű anyaga az értekezés „C” függelékében olvasható.

Az így kapott átiratokat kézi módszerrel dolgoztam fel. A válaszok kódolása során olyan kategóriák születtek, amelyek hasonló fogalmakat, témákat, gondolatokat kapcsolnak és foglalnak össze. Az interjúk során elbeszélte narratívákat De Fina és McAdams tipológiája szerint csoportosítottam funkció és tartalom szerint. Funkciója szerint az adott narratíva argumentatív, orientációs, krónika, prototípust bemutató, valamint ok-okozati összefüggést feltáró lehet. Tartalmuk lehet személyes élmény, letelepedés, vagy konfliktus. A kódolás és a fenti kategóriák segítségével kilenc kulcsmotívum mentén írható le a kutatásban szereplő másodgenerációs magyar amerikaiak narratív etnokulturális identitása, amelyet három nagy tematikus csoportban elemeztem.

- Liminalitás vagy határlét: (1) etnikai gyökerek, (2) történelemtudat, (3) földrajztudat.

- Az etnokulturális identitás reprezentációi: (1) nyelvválasztás és nyelvváltás, (2) etnikai irodalom, (3) sztereotípiák.
- Az akkulturáció perspektívái: (1) szokások és hagyományok, (2) közösség, (3) „kivételesnek lenni”—önreflexió és éntudatosság.

5. Két olyan világ, amit nem lehet egyeztetni—másodgenerációs magyar-amerikaiakkal készített mélyinterjúk során elbeszélte történetek tematikus elemzése az etnokulturális identitás fogalmi és tartalmi meghatározásához

A fejezetben elemzett személyes történetek jól illusztrálják azt a folyamatot, ahogyan a tágabb értelemben definiált kultúra elemei és az egyén saját szűkebb kulturális közegének alkotórészei összefonódnak és létrehoznak egy harmadik kulturális keretet, amelyben ugyanez a személy egy új közösség léteért és fennmaradásáért felelős. A narratíva tehát optimális műfaji keret az etnokulturális identitás diskurzív konstrukciójának vizsgálatához. A tanulmány a következő három fő problémára keres választ:

- Az etnikai kettősség tartalmi vonatkozásai külön hangsúlyozva a csoport pozitív jellemzőit.
- Az akkulturáció folyamatának nyelvi kifejeződése.
- A etnokulturális identitás konstruálásának narratív módjai.

Ezeket a kérdéseket a káosz/komplexitás elmélet fogalomrendszerében igyekeztem elhelyezni, amelyben a személyes történetek az etnokulturális identitás formálódó, emergens vonásaiként értelmezhetők.

5.1 Liminalitás vagy határlét

A másod- vagy harmadgenerációs magukat etnikai eredetűnek valló amerikaiakat mindössze egy vagy két nemzedék választja el az áttelepülés tapasztalatától. A kivándorlással hátrahagyott jól ismert földrajzi, nyelvi, kulturális, pszichológiai és antropológiai értelemben vett határok helyett csak a földrajz adott, a többit újra kell rajzolni. Maga a liminalitás fogalom határvonalak mentén való létezését jelent. Ezek a folyamatos határvonalak olyan kulturális tereket, dolgokat, eseményeket jelölnek—amelyek részben vagy teljesen—átmeneti rítusok során jönnek létre. A liminalitás fontos eleme a szüntelen értelmezés és értékelés szükségessége mivel ezek a folyamatok teszik legitimé a határterületként létező kulturális tereket, dolgokat és eseményeket.

A határlétben az etnokulturális identitást a történelemtudat helyezi el történelmi időben, a földrajztudat pedig térben. Interjúalanyaim történelmi tudatosságukat elődeik fontos magyar vagy Magyarországot is érintő történelmi eseményekben való részvételének elmondása során építették fel. Ilyenek például az 1956-s forradalom vagy a második világháború. A szülők és nagyszülők elbeszélte tapasztalatai gyermekeik és unokáik számára a történelmi narratívák olyan archívumát hozzák létre, amelyben a szereplők gyakran egyúttal archetípusok is. A második illetve harmadik nemzedék tagjai az epizódok narrátorai és kutatói is egyben, akik értelmezik és átörökítik az archetípusokat és azok jelentését. Tehát az etnikai értelemben körvonalazott liminalitás a bevándorolt elődök hazájában lezajlott történelmi események egyéni és kanonikus értelmezésének egybevetését és megőrzését jelenti. Időből térbe érkezve, a földrajztudatot diskurzív szinten a rövid látogatások, a végleges vagy ideiglenes magyarországi letelepedésről szóló történetekben szereplő helyszínek, és az amerikai magyarság néhány széles körben ismert egyesült államokbeli közösségi találkozóhelyével kapcsolatos élmények elbeszélése hozza létre. A földrajztudat egyik gyakran alkalmazott nyelvi kifejezőeszköze a szinekdoché, amely a magyarságtudat mellé jelöletlen, fehér amerikai identitással ruhazza fel a narrátort. Fontos megemlíteni a narratívákban

körvonalazódó transznacionalizáció folyamatát, amely a vándorlás és letelepedés kapcsán hozott döntéseket visszafordíthatóvá, átmenetivé teszi ezzel is állandósítva az etnicitás liminalitását.

A narratívák tematikus egymás mellé helyezése megmutatja, hogy azok egymással interakcióban vannak egy képzeletbeli kiterjedt kommunikáció-rendszeren belül. Így tehát létrehozunk egy, a liminalitásról és a kétirányú akkulturációról szóló, csoportra jellemző metanarratívát. Az egyének történetei a beszélő csoporttagságától függetlenül konvergálnak a metanarratíva felé. Ez a metanarratív keret nem részletezi az etnokulturális identitás mibenlétét. Ugyanakkor egy viselkedésbeli és nyelvi értelmezési keretet hoz létre, amelyben az interakciók a csoport tagjai számára elérhetővé válnak. Az epizódok azt mutatják, hogy a narratív liminalitás és a kétirányú akkulturáció a szülők és a nagyszülők diskurzív migrációélménye, történelmi eseményekben való részvétele, valamint az interjúalanyok közvetlen utazási és letelepedési tapasztalatai alapján épül fel. Számos nyelvi eszköz, így a függő beszéd, névmás váltások, valamint a szinekdoché rekonstruálják az archetipikus történetfonalat és így a metanarratívát.

5.2 Az etnokulturális identitás nyelvi reprezentációi

A történetek eltérő reprezentációs formában jelenítenek meg eseményeket, szereplőket, tulajdonságokat, melyeknek közös vonása a nyelv, mint eszköz. A nyelvválasztás az etnokulturális identitás egyik legkézenfekvőbb jellemzője. Mivel a beszélgetéseket angol nyelven folytattuk, így gyakran előfordult, hogy az interjúalanyok magyarra váltottak, mondat közben, mondatok között, egy történeten belül, vagy akár csak egy szó erejéig. Az is előfordult, hogy magyarul kezdtek beszélni és később váltottak angolra. Az etnicitás második fontos nyelvhez is kapcsolódó reprezentációja az etnikai irodalom ismerete, napi szintű olvasása. Irodalmi ízlésük és olvasataik szintén a liminalitást erősítik. A nyelvi reprezentációk harmadik fontos forrása a narratív sztereotípiák, amelyek meghatározók az etnokulturális identitás tartalmára nézve.

Az interjúban résztvevő személyek magyar nyelvismerete széles skálán mozog, néhányan közülük anyanyelvi szinten beszélnek, míg a másik véglet mindössze néhány szó ismerete. Ennek ellenére alkalmanként valamennyien nyelvet váltottak, még ha csak néhány szó erejéig is. Az angol és a magyar nyelv egy történeten belüli alternatív használata jellemzi az egyén nyelvi akkulturációjának fázisát, tudatos erőfeszítését elődei nyelvének megőrzésére, valamint a csoporton belüli és kívüli normák egyértelmű elhatárolását (Gumperz 65). A történetekben előforduló kódváltások három fő típusa Myers-Scotton tipológiáját követve: (1) mondatok közötti kódváltás, (2) mondaton belüli kódváltás, (3) kódváltás a mondaton belül mindössze egy szó erejéig. A kódváltások, és a nyelvválasztás közvetítő szerepet tölt be a két etnokulturális közeg összekapcsolásában, valamint a csoporthoz való tartozást jelképezi. A kódváltás a kétirányú akkulturáció és a liminalitás egyik markáns vonatkozása, míg a kanonikus magyar irodalmi alkotások ismerete egy olyan feltételeseleg létező határvonal, amely a csoportot körvonalazza.

Az interjúalanyok többsége, tíz főből hatan, elmondásuk szerint rendszeresen olvasnak magyar irodalmat az eredeti nyelven. A művekről szóló történetekben sok szó esik az elbeszélő saját olvasatáról, amely mintegy magyarázatul is szolgál a regény vagy versek kiválasztásához. A káosz/komplexitás elmélet gondolatmenetét követve megállapítható, hogy a narratívákban megjelenő értelmezések egy közös, magyarságtudaton alapuló, interpretációs keretben helyezkednek el. Ha a narratívákat nem egyenként vesszük figyelembe hanem a metanarratív párbeszéd részeként, feltárul előttünk az irodalom kohézióteremtő képessége egy olyan közegben, amely nem létrehozta csak élményszerűen befogadja azt. Az olvasatok időben és térben egymástól távol vannak, a rendszer nem lineáris. Az olvasáskor létrejövő

eltérő mentális reprezentációk viszonyítási pontok, melyekhez képest leírható az olvasó mássága. Így tehát a csoporttagság feltétele, hogy az egyén ismerje a kanonikus irodalmat, amelynek jelentéseit saját migrációs és határlét élményének perspektívájában értelmez.

A narratív etnokulturális identitás nyelvi reprezentációinak harmadik formája a sztereotípiák használata. A különböző kontextusokban megjelenő sztereotípiák összehasonlítási alapul szolgálnak, konfliktusokat írnak le, valamint értékrendszerekhez viszonyítanak. Nyelvi kifejezőeszközeik a többes szám harmadik személyű névmások általános alany értelemben történő használata, határozatlan névmások és mutatószavak gyakori jelenléte. Ezek a formák hangsúlyozzák a történetekben felmerülő egyes eseményeknek diskurzívan tulajdonított általános érvényt. Bhabha szerint a sztereotípiák ambivalens érzéseket keltenek, valamint hangsúlyozzák a történések ismétlődő voltát. Az etnokulturális identitás kapcsán elbeszélte narratívákban ezek a konvencionális beszédfordulatok és formák a beszélőnek a sztereotípiákban létrehozott diskurzív közösségektől való éles elhatárolódását fejezik ki. A sztereotípiák hasonlóan az irodalmi, mitológiai és legendabéli jellemző vonásokhoz, megkülönböztetik az egyént más személyektől vagy a csoporttól (Geertz). Ennek megfelelően az ellentéppárokkal jellemzett események, személyek fordulnak elő leggyakrabban a sztereotípiákkal tűzdelt történetekben. Ebben a funkciójukban tehát szorosan kapcsolódnak a fejezetben leírt nyelvi reprezentációs formákhoz.

5. 3 Az akkulturáció kérdése

A narratív etnokulturális identitás a kettős akkulturáció során helyzetfüggővé formálódik és a kölcsönösség elve alapján tartható fenn. A történetek olyan eseményekhez és helyszínekhez kapcsolódnak, amelyek etnikai szempontból befolyásolják és meghatározzák a csoport és az egyén viszonyát egy adott helyzetben. A reciprocitás vagy kölcsönösség elve szerint az etnikai azonosságtudat kialakulása egyfelől attól függ, hogy egyén önmagát az etnikai csoport tagjának vallja-e, illetőleg attól, hogy az etnikai csoport hitelesíti-e az egyén tagságát. A kettős akkulturáció folyamatának meghatározásához a szokásokat, tradíciókat, közösségépítést és közösségi létet, valamint az önreflexió és az átmeneti rítusok kapcsolódását középpontba helyező történetek bizonyultak alkalmasnak.

Az interjúalanyok gyakran beszéltek azokról a sokszínű hagyományokról és szokásokról, amelyek a kulturális kettősségben való létezést meghosszabbítják, megakadályozzák a feledéssel járó egysíkú szürkeségbe olvadást ugyanakkor egy struktúra kötöttségével erősítik az összetartozást. A narratívákban közzétett hagyományok egy csoportja például az egykori sátoros ünnepek szokásait kontextualizálta amerikai magyar közösségi napokká. Ezekben a diskurzív hagyományokban hangsúlyozottan szerepel az élő közösség dinamikája, akik elsősorban a tradíciók fennmaradásáért felelnek nem pedig a kőbe vésett jelleg megőrzéséért. Így a kölcsönösség elve szerint a hagyományok fenntartják a közösséget, a közösség pedig a hagyományokat anélkül, hogy az egyének élettere szűkülne. A tradíciókban az adott kultúra tagjai interakciók szintézisét hozzák létre és a meglévő szokások tárháza—az interakciók dinamikájával és sokféleségével együtt—jó alapot ad új hagyományok kialakításához, az etnicitás fenntarthatóságához.

Az etnokulturális identitás meghatározásának egyik módja a közösségek feltérképezése. A beszélgetésekben résztvevő személyek arról is sokat és sokféleképpen beszéltek, hogy ők maguk miként hoznak létre közösségeket. A történelemtudat és az irodalom kapcsán már megállapítható volt, hogy a közösség hozza létre a kanonikussá váló narratívákat, amelyek aztán újra közösségformáló erővel bírnak. A közösség ugyanakkor olyan társas formáció, amely az áttelepülés nyomán is hamar létrejön. A migrációval elveszített kötelékek újratemtése elsődleges cél, ugyanakkor a két irányban zajló

akkulturáció tapasztalatainak megosztása is fontos a sikeres alkalmazkodás illetve a kulturális túlélés tekintetében. Az újonnan létrehozott csoportosulások története gyakran eredetmítosz funkciót is betölt. Az ilyen narratívák a közösség liminális létében igazolják a valamikori szülőktől való elszakadást, valamint beillesztik az egyén és a csoportot a célkulturába. Az eredetmítoszok tehát a kétirányú akkulturáció, valamint vele együtt a határlét fenntartását biztosítják, csakúgy mint az átmeneti rítusokban formálódó önreflexió és éntudatosság. A közösségekben gyakorolt átmeneti rítusok is a kétirányú illetve ebben az esetben akár háromirányú akkulturációt szolgálják, hiszen „kivételesnek lenni” (Kathryn Szigetvari, értekezés „C” függelék 1/1. interjú) annyit jelent, mint egyszerre tartozni a magyar amerikai közösséghez, a magyarsághoz, valamint az amerikai társadalomhoz.

A közösségek születésének és működésének dinamikája jól értelmezhető a káosz/komplexitás elmélet hálózatépítési és fennmaradási perspektívájában. A hálózatok emberi interakciókon alapuló csoportok. Ha a tagok közötti kapcsolatok száma kevés, a csoport megszűnik, és erre is szerepel néhány példa az elemzett történetek között. Ha túl sok az interakció, akkor a résztvevők figyelme elterelődik a csoport tényleges céljairól és hosszú távon szintén működési zavar állhat be, vagy pedig a csoport akár teljes egészében széteshet. A történetekben gyakran szereplő philadelphiai „Magyar Tanya” jól példázza a közösség narratív komplex hálózatként modellezhető működését, ahol a helyszín mára kultúrföldrajzi értelemben vett ikonná vált. A közösségi kulturális élmények egyéni történetekben jelennek meg és részeivé lesznek egy laza narratív közösségi identitás struktúrájának. A liminalitásban létrehozott eredetmítoszok és hasonló történetek tehát az interakciók olyan kerete, amely mindenki számára elérhető.

6. Szövegolvasat és kulturális háttér—az etnokulturális identitás szerepe Göncz Árpád *Hazaérkezés* című novellája és annak angol nyelvű fordítása értelmezésében

Ez a fejezet a narratívaértelmezés tág keretein belül kapcsolódik a korábbiakban leírt személyes történetek elemzéseiből adódó következtetésekhez. A tanulmány célja egy kvalitatív empirikus vizsgálat eredményeinek tárgyalásán keresztül bemutatni, hogy miként értelmezhetjük az etnokulturális identitást egy kanonikus narratíva olvasatán keresztül. Göncz Árpád *Hazaérkezés* című novelláját (értekezés E függelék) és annak angol nyelvű fordítását, *Homecoming*, (értekezés D függelék) olvasta összesen 28 amerikai magyar és magyar személy. A történet nagyon rövid, mindössze 26 sor. A főhős hatévnyi bűntetése letöltését követően indul haza a börtönből. Ismerőseivel találkozik az utcán, majd a harmadik epizódban feleségével és kisfiával erdei kirándulásra megy. Az olvasást követően a résztvevők a novella alapján feltett 10 illetve 11 kérdésre (értekezés E és D függelék) válaszoltak. Válaszaikból arra igyekeztem rávilágítani, vajon a fordításban olvasott irodalom értelmezése visszatükrözi-e az etnokulturális hovatartozást. A novellát követő kérdőíven kapott válaszok a következő három fő témát tárják fel:

- A kulturális valóság nyelvi kifejezőmódjai.
- A kulturális tartalom és kontextus alakulása a fordítás nyomán.
- A résztvevők egyéni kultúrafelfogása mennyiben kapcsolódik össze egy kulturális metanarratívában.

6.1 A kutatás elméleti háttere

A tanulmány kiindulópontja háromszögeli a narratíva, identitás és nyelv kérdéskörét. Ezen belül fontos megemlíteni a műfajspecifikus idő- és térkezelést a novellában valamint a linearitás problematikáját. A narratív temporalitás összekapcsolja a múltat a jövővel így

hangsúlyozva az eseménysort, melynek során az identitás kirajzolódik. Rohrberger vélekedésében a novella műfaji keretei nem teszik lehetővé a lineáris cselekményláncot, így az időt és az egyes mozzanatok örökkévaló jelenben ábrázolják (7-8). A tér és idő kapcsolata tehát alátámasztja, hogy a novellában elbeszélte személyhez kötődő eseményeket társadalmi és kulturális keretbe ágyazva értelmezzük. Ugyanakkor fontos az a kérdés is, hogy ez a szociokulturális háttér mennyiben függ a történet eredeti nyelvétől. A fordítás és fordíthatóság dilemmái számos megközelítésben vizsgálják azokat a fogalomcsoportokat, amelyek részét képezik az egyetemes emberi észlelésnek és gondolkodásnak, és azokat amelyek ezen kívül esnek (Jameson; Wierzbicka). A fordíthatatlanság következtében elveszett információk persze valamelyest pótolhatók a kontextus alapján (Lyons). Az ilyen és hasonló helyzetekre jellemző a beszéd során a kódváltás, mint áthidaló stratégia. Ilyet a korábbi fejezetben elemzett narratívák szerzői is gyakran alkalmaztak. Ugyanakkor kanonikus irodalmi alkotások esetében ez a lehetőség nem áll rendelkezésre, így a kulturális tartalom fordításából adódó hiányok leküzdése nehezen megoldható. Jelen tanulmány is keresi a választ erre a kérdésre.

6.2 A kutatás felépítése

A kutatás kvalitatív, célja nem átfogó tendenciák kimutatása, hanem a nyelv, identitás, és narratíva összefonódó dilemmáinak tisztázásához szükséges tényezőket találni. Huszonnyolc fő vállalta a közreműködést, közülük senki sem szerepelt az előző részben tárgyalt mélyinterjúkon alapuló vizsgálatban. Mindösszesen tizenöt másod-, harmad-, és negyedgenerációs amerikai magyar valamint tizenhárom magyar személy vett részt. Ez utóbbiak közül hatan magyar nyelven olvasták az eredeti novellát és válaszoltak a kérdésekre, hét fő pedig angolul. A résztvevők adatait az 1. számú táblázatban foglaltam össze. Amennyiben az adott kategória nem érvényes az N/A (nem alkalmazható) rövidítéssel jelöltem.

1. Táblázat

Válaszadók jellemző tulajdonágai

Válaszadó	Lakóhely / ország	Olvadás és válaszadás nyelve	Bevándorlás szerinti státusz / generáció száma	Kor	USA-ba település ideje	Nem	Foglalkozás
1	Magyarország	magyar	N/A	62	N/A	F	Építész
2	Magyarország	magyar	N/A	22	N/A	N	Hallgató
3	Magyarország	magyar	N/A	33	N/A	F	Építész
4	Magyarország	magyar	N/A	24	N/A	N	Hallgató
5	Magyarország	magyar	N/A	24	N/A	N	Hallgató
6	Magyarország	magyar	N/A	23	N/A	N	Hallgató
7	Magyarország	angol	N/A	21	N/A	N	Hallgató
8	Magyarország	angol	N/A	21	N/A	N	Hallgató

9	Magyarország	angol	N/A	20	N/A	N	Hallgató
10	Magyarország	angol	N/A	29	N/A	N	Tanár
11	Magyarország	angol	N/A	22	N/A	N	Hallgató
12	Magyarország	angol	N/A	21	N/A	N	Hallgató
13	Magyarország	angol	N/A	23	N/A	N	Hallgató
14	U.S.A	angol	4.	64	N/A	F	Nyugdíjas vegyész
15	U.S.A	angol	3.	55	N/A	N	Professzor
16	U.S.A.	angol	2.	31	N/A	F	Joghallgató
17	U.S.A.	angol	2.	36	N/A	N	Pszichológus
18	U.S.A.	angol	2.	20	N/A	F	Hallgató
19	U.S.A.	angol	1.	38	1974	N	Gazdasági ügyintéző
20	U.S.A.	angol	1.	53	1981	F	Ingatlan- ügynök
21	U.S.A.	angol	1.	32	1990	F	Elemző
22	U.S.A.	angol	1.	28	1998	N	Repülőjegy értékesítő
23	U.S.A.	angol	1.	36	2000	N	Főállású anya, (tanár)
24	U.S.A.	angol	1.	62	1959	F	Nyugdíjas vill. mérnök
25	U.S.A.	angol	1.	70	1957	F	Nyugdíjas orvos
26	U.S.A.	angol	1.	63	1960	F	Mérnök
27	U.S.A.	angol	1.	70	1957	F	Gépész Mérnök
28	U.S.A.	angol	1.	58	1957	F	Könyvelő

A válaszadók cím és szerző nélkül kapták kézhez a novellát, elsősorban azért, hogy az író személyének ismerete ne befolyásolja véleményüket. Az értekezés D és E függelékében olvasható válaszlap tartalmazta a történetet és a kapcsolódó kérdéseket magyar és angol nyelven. Az adatokat kézzel dolgoztam fel. A maximum 1-2 soros válaszokat hat tematikus-elemző kategóriába soroltam be, melyek a következők: (1) benyomások a történetről, (2) a narratív idő kifejezése és értelmezése, (3) a helyszínrre vonatkozó utalások és azok értelmezése, (4) a főszereplő, valamint (5) a kulturális közeg meghatározása, végül (6) a történet „különös volta” mint az etnokulturális identitás meghatározási kerete. Az egyes témákon belül a válaszokat a résztvevők etnikai háttere és a válaszadás nyelve szerint elemeztem. Így a vizsgálat a következő öt csoportra vonatkozott:

- (1) a novellát angol nyelven olvasó másod- illetve többgenerációs magyar származású amerikaiak,

- (2) a novellát angol nyelven olvasó első generációs újbevándorlók (1970-s évektől),
- (3) a novellát angol nyelven olvasó első generációs „ötvenhatosok” (1956-1960),
- (4) a novellát angol nyelven olvasó magyarok,
- (5) a novellát magyar nyelven olvasó magyarok.

6.3 Eredmények és következtetések

Az első kérdés célja, hogy bevezesse a novelláról való gondolkodást és összekapcsolja a történet világát az olvasóval. Erre a kérdésre a legeggyöntetűbb véleményt a magyar nyelven olvasók adták, akiknek kivétel nélkül tetszett a novella. A második és harmadik kérdés a narratív földrajz és idő értelmezésének fordítás adta korlátait tárja fel. Az első csoport kivételével a válaszadók többsége fontos elemként jelölte meg a „sárga villamost” (értekezés E függelék 6. sor), melynek segítségével a helyszínt Budapestnek vélték. Itt tehát egyértelműen fordítható szemantikai kategóriáról van szó, amelynek ismerete a válaszadót az adott etnokulturális csoport tagjaként határozza meg. Az időmeghatározás kapcsán már eltérő válaszok születtek és felszínre került egy fordításbeli probléma is, az óra felcsatolása (értekezés E függelék 2. sor). Ennek külön érdekessége az, hogy az első csoport számára félrevezető volt a fordítás, az angol nyelvet nem anyanyelvi szinten beszélők (2., 3., és 4. csoport) számára viszont ez nem jelentett problémát. A magyar nyelven olvasók számára félreérthetetlenek voltak a narratív időre vonatkozó utalások.

A 4. és 5. kérdés a novella társadalmi háttérének olvasatáról gyűjt információt. A válaszadók többsége etnokulturális háttérüktől függetlenül negatív jelzőkkel jellemezte ezt a társadalmat, mint például „elnyomó,” „feszült,” „instabil,” „diktatórikus.” A 6. kérdés a novella nehezen érthető részeit hivatott feltárni és egyértelműen a fordítás dilemmáihoz kapcsolódik. A leggyakrabban említett rész a 8-11. sor volt (értekezés E függelék) különösen a töredékinformációk miatt. A főhős kilétére, bebörtönzésének okára vonatkozó információkat tárja fel a 7., 8., és a 9. kérdés. A korábbi válaszokban tapasztalható eltérések itt nem jelentkeznek, valamennyi csoportban hasonlóan vélekedtek. Az angol nyelvű válaszlapon szereplő 10. kérdést a magyar nyelvű lap nem tartalmazza, mivel a válaszadóknak kellett reflektálniuk arra, mi lenne más a novellában, ha az amerikai szerzőtől származna. A válaszok elsősorban a nyelvhasználat köré csoportosulnak, tehát a résztvevők a kulturális tartalomhoz a résztvevők más nyelvi formát tartanak helyesnek. A válaszok összevetésekor ismét felmerült a nyelvi szint kérdése. Az angol anyanyelvű közreműködők egyöntetűen nyelvi kifejezőeszközöket jelöltek meg, míg az elsőgenerációs amerikai magyarok közül mindössze egyetlen válaszadó vélekedett hasonlóan. A 10. kérdésben (11. az angol nyelvű válaszlapon) a kérdés arra irányult, hogy különös-e a novella. A kategória tág volta miatt a válaszok is sokfélék. Itt az első csoport válaszai kevésbé kultúra-specifikusak inkább a novella nehezen követhető logikáját és formai elemeit emelték ki.

Azok a válaszadók, akik ismerik az író anyanyelvét, jobban megértették a novella kulturális vonatkozásait még abban az esetben is amikor fordításban olvasták a novellát. Így tehát az olvasó, az író és a főhős közös kulturális tudáson alapuló etnokulturális identitása egy diskurzív csoportot alkot. Ugyanakkor a szoros kulturális kapcsolat nélkül felnőtt másod- és többedgenerációs amerikai magyar válaszadók nehézségeinek hasonlósága is csoportképző. A novella műfaji sajátosságai, így a linearitás hiánya, az események epizodikus leírása illetve a szöveg szocio-kulturális konnotációja szintén információvesztést eredményez a fordítás során. Jóllehet az angol változatban a fordító igyekszik maximálisan visszaadni a nyelvi és retorikai eszközök alapvető vonásait, az olvasók, elsősorban a másod- és többedgenerációs amerikai magyarok, gyakran hiányolták az elégséges kulturális információ meglétét. Kiváltképpen érdekes lehet az a tény, hogy az egyes csoportok tagjai gyakran magyarították válaszaikat hasonló társadalmi, kulturális, földrajzi vagy geopolitikai minták alapján. Ez a metanarratív

keret legélesebb a másod- és többgenerációs amerikai magyar illetve a novellát magyar nyelven olvasó magyar válaszadók körében. A válaszok itt leírt megközelítése széles körben érvényes tendenciákat ugyan nem mutat ki, de mindenképpen érdekes adalékokat szolgál a válaszadók diskurzus és szemantikai analízis stratégiáiról melyekkel a nyelvben kódolt etnokulturális tapasztalatot saját identitásuk tükrében értelmezik.

7. A dolgozat következtetései és a kutatás további perspektívái

A bevezetésben leírtak szerint a közösségi lét és az önértelmezés kölcsönösen összefüggenek és kapcsolatuk a társadalmi és kulturális interakciók sajátos narratív formáiban jól nyomon követhető. Munkámban igyekeztem feltárni a személyes és kanonikus történetekben leképeződő narratív etnokulturális identitás tartalmi és szerkezeti vonatkozásait amerikai magyar kontextusban. A kérdéskört elméleti és empirikus módon is megközelítettem. Megkísérleltem Peter Hevesi saját etnicitásáról vallott metaforikus összegzésének értelmezésére, mely így hangzott el: „egy szelet Amerika, ami az enyém.”

A narratív gondolkodásban a történetek az átélt élményeket magyarázzák és kontextualizálják. Ez a folyamat az adott kultúrában érvényes konvencióktól függ. A személyes narratívák éppúgy, mint a kanonikus narratívák az uralkodó kulturális eszméket a leírt eseményeken és a nyelvi formákon keresztül tükrözik vissza. Ezek az epizódok valamint a leíró nyelvi eszközök együttesen hozzák létre az egyéni és csoportos emlékezetet, mely meghatározza az éntudatot és annak etnokulturális vonatkozásait. A kultúra a narratívákat a nyelvben hozza létre, a narratívák pedig elbeszélik, fenntartják és továbbörökítik a nyelvet és a kultúrát. Ebben a kölcsönös viszonyban diskurzívan konstruálhatók azok a határvonalak, amelyek az etnokulturális alapokon épült csoportok létét fenntartják. A narratív etnokulturális identitás felépítése káosz/komplexitás elméleti keretében arra utal, hogy az egyén akkulturációja esetenként két vagy akár háromirányú is lehet. A csoportokhoz tartozás egyéni szinten megjelenő nyelvi és narratív eszközei nem írhatók le lineárisan, hiszen egyik a másikkal egyidejűleg de különböző síkon zajlik.

A történetek együttes olvasatából egy olyan másodlagos narratív struktúra bontakozik ki, amely kiszélesíti a történetekben létrehozott etnokulturális identitás interakciókon alapuló dinamikáját. Nemcsak az egyes spontán felmerülő témák azonosak, de a nyelvi és retorikai kifejezőmódok is, valamint nem ritka az sem, hogy egyik történet mint folyománya egy teljesen máshol más személytől hallott narratívának. Ezekben a hasonlóságokban maguk az elbeszélők is összekapcsolódnak, jóllehet a valóságban soha nem válaszoltak egymás problémafelvetésére. Az epizódok egy olyan metanarratív keretbe illeszkednek, amely valójában a másodgenerációs amerikai magyar lét története. A metanarratív keret nemcsak azt mutatja meg hogy a közösség tagjai miként élik meg etnicitásukat, hanem annak ismerete az önkéntes csoporttagság, illetőleg a megkülönböztetés forrása is.

Az elméleti irányzatok, valamint az empirikus tanulmányok összekapcsolására tett kísérlet aligha jelenti azt, hogy a disszertációban leírt történet a végéhez ért volna. A személyes életutak elbeszélése mindig végtelenített. Ahogy a feltárt narratíva-szerkezet mutatja, az egyes epizódok még a krónikás esetleges halála után is tovább élnek és új jelentéseket kapnak a leszármazottak vagy akár a csoport történeteiben. A második tanulmány alapján elmondhatjuk, hogy egy kanonikus narratíva is összetett jelentéstartalmakat hordoz akkor is, ha e jelentéstartalmak csupán azon kulturális közegek függvényében érvényesek, amelyben olvassák őket. A dolgozatban kifejtett kvalitatív vizsgálatoknak fő hátránya az általánosíthatóság csekély mértéke. Tíz másodgenerációs amerikai magyar mélyinterjúk során elmondott személyes történetei és 28 amerikai és magyarországi magyar olvasata egy novelláról olyan miliőt teremt, amely csak egy apró szegmense a világban létező etnokulturális tereknek és kontextusoknak. Így a két tanulmány kvalitatív jellege alacsony

számú résztvevő bevonásával a kutatói kérdés inkább mélységekre törekvő feltárását, mint széles körben érvényes következtetések levonását tette lehetővé.

A vizsgálatok számos módon és irányban kiterjeszthetők. Az egyik lehetséges folytatás az itt felhasznált személyes narratívák nagyobb, hasonló módszerekkel, gyűjtött és fókuszált adatokhoz kapcsolása. Az így létrejövő adatbázisban lehetőség nyílna a feltételezések tágabb értelmezésére. Ez különösen érdekes lehet az etnokulturális identitásról szóló metanarratíva leírásához. A hatalmas mennyiségű adathalmaz hatékonyabb feldolgozása érdekében számítógépes programot is használhattam volna. Az anyag első feldolgozása során nem tettem, mert úgy éreztem a mélyinterjúk digitális kódolásával olyan információkat veszíthetek el, mint az interjúalany és kutató folyamatosan épülő viszonya. Az interjúk átírása és kódolása során nemcsak a szöveget olvastam, de felvonultak előttem arcok, gesztusok, hangok, amelyek a szöveges megnyilvánulásokat kísérték és a tárgyalás során segítettek az elemeket helyükre illeszteni. Jó volt látni beszélgetőtársaimat nevetni, meggyőzőbbé, hangosabbá válni, egyikük a családi emlékeket meg is könnyezte. Így biztos lehettem benne, hogy a történetek a bruneri életút-narratíva epizódjai. Az összevetésként felhasználható digitális kódolás ugyanakkor sok új aspektusra és értelmezési lehetőségre vezethet el, ami ekkora adatmennyiség vizsgálatakor nem elhanyagolható és a jelen disszertációból kimaradt. Ez a narratív „Amerika-szelet” olyan, mint egy finoman szótt pókháló, amelyben a fonal vége egyben az eleje is, és bár a háló nem lineáris szerkezet, mégis tökéletesen befejezett, kerek egész.

A tézisekhez felhasznált irodalom

- Bamberg, Michael G. W. "Positioning Between Structure and Performance." *Journal of Narrative and Life History*. 7.1 (1997): 335-342.
- Benkart, Paula. "Hungarians." *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*. Ed. Stephan Thernstrom. Cambridge, MA: Belknap P. of Harvard UP, 1994.
- Berry, John. W. "Acculturation and adaptation in a new society." *International Migration*. 30 (1992): 69-85.
- Bhabha, Homi K. *The Location of Culture*. London: Routledge. 1998.
- Brittingham, Angela and G. Patricia de la Cruz. *Ancestry: 2000. Census 2000 Brief*. Washington D.C.: U.S. Department of Commerce. Economics and Statistics Administration. U.S. Census Bureau, 2004. 4 February 2007. <<http://www.census.gov/prod/2004pubs/c2kbr-35pdf>>
- Brockmeier, Jens and Rom Harré. "Narrative: Problems and promises of an alternative paradigm." *Narrative and Identity: Studies in Autobiography, Self and Culture*. Eds. Jens Brockmeier and Donal Carbaugh. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2001. 39-58.
- Bruner, Jerome. *Actual Minds, Possible Worlds*. Harvard UP: Cambridge, MA, 1986.
- . "Life as Narrative." 1987. *Social Research*. 71.3 (2004): 691-711. 4 December 2006. <<http://www.findarticles.com/p/articles/mim2267/is371/ain6364150/print>>.
- . "The Narrative Construction of Reality." *Critical Inquiry*. 18.1 (1991): 1-21.
- Calhoun, Craig. "Social Theory and the Politics of Identity." *Social Theory and the Politics of Identity*. Oxford: Blackwell, 1998. 9-36.
- De Fina, Anna. *Identity in Narrative. A study of immigrant discourse*. Amsterdam: John Benjamins, 2003.
- Deleuze, Gilles. *Bergsonism*. Trans. Hugh Tomlinson and Barbara Habberjam. New York: Zone, 1997.
- Denzin, Norman K. and Yvonna S. Lincoln. Eds. *Handbook of Qualitative Research*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage, 2000.
- Duan, Changming and Paul Vu. "Acculturation of Vietnamese students living in or away from Vietnamese communities." *Journal of Multicultural Counseling and Development*. 28.4 (2000): 225-243.
- Farney, Dennis. "Mosaic of Hope: Ethnic Identities Clash with Student Idealism at a College." *Rights and the Common Good. The Communitarian Perspective*. Ed. Amitai Etzioni. New York: Saint Martin's P, 1995. 187-192.
- Fejős, Zoltán. "Variants of Ethnicity. Identities in the Hungarian Diaspora in the United States." *Acta Ethnographica Hungarica*. 47.3-4 (2002): 363-382.
- Fontana, Andrea and James H. Frey. "The Interview: From Structured Questions to Negotiated Text." *Handbook of Qualitative Research*. 2nd ed. Eds. Norman K. Denzin and Yvonna S. Lincoln. Thousand Oaks: Sage, 2000. 645-672.
- French, Brigitte M. "'We're All Irish': Transforming Irish Identity in a Midwestern Community." *New Hibernia Review*. 2.1 (2007): 9-24.
- Gans, Herbert "Symbolic ethnicity: the future of ethnic groups and cultures in America." *On the Making of Americans: Essays in Honor of David Riesman*. Ed. Herbert Gans, Nathan Glazer, Joseph R. Gusfield and Christopher Jencks. Philadelphia: U of Pennsylvania P, 1979. 193-220.
- Geertz, Clifford. "Thick Description: Toward and Interpretive Theory of Culture." *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. Ed. Clifford Geertz. New York: Basic Books, 1973. 3-30.
- Gleason, Philip. *Speaking of Diversity. Language and Ethnicity in Twentieth-Century America*. Baltimore: The Johns Hopkins UP, 1992.
- Gracza, Rezsoe and Margaret Gracza. *The Hungarians in America*. Minneapolis: Lerner Publications Company, 1969.
- Grossberg, Lawrence. "Identity and Cultural Studies: Is That All There is?" *Questions of Cultural Identity*. Eds. Stuart Hall and Paul Du Gay. London: Sage, 1996. 87-107.
- Gumperz, John J. *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge UP, 1989.
- Hall, Stuart. "Introduction: Who Needs 'Identity'?" *Questions of Cultural Identity*. Eds. Stuart Hall and Paul Du Gay. London: Sage, 1996. 1-17.

- Higham, John. *Send These to Me: Jews and Other Immigrants in Urban America*. New York: Atheneum, 1975.
- Hoffman, Eva. "Life Stories, East and West." *Yale Review* 88.1 (2000): 1-19.
- Hollinger, David. *Postethnic America: Beyond Multiculturalism*. New York: Basic Books, 1995.
- Jameson, Kimberly A. "Culture and cognition: What is universal about the representation of color experience?" *Journal of Cognition and Culture*. 5.3 (2006): 293-347.
- Kramsch, Claire. *Language and Culture*. Oxford: Oxford UP, 1998.
- Labov, William and Joshua Waletzky. "Narrative Analysis. Oral Versions of Personal Experience." *Oral Versions of Personal Experience: Three Decades of Narrative Analysis. Special Volume of A Journal of Narrative and Life History*. 7 (1997): 3-38. 12 January 2007.
<<http://www.clarku.edu/~mbamberg/LabovWaletzky.htm>>
- Larsen-Freeman, Diane. "Language acquisition and language use from a chaos/complexity theory perspective." *Language Acquisition and Language Socialization. Ecological Perspectives*. Ed. Claire Kramsch. London: Continuum, 2002. 33-46.
- László, János. *Társas tudás, elbeszélés, identitás. A társas tudás modern szociálpszichológiai elméletei*. Budapest: Scientia Humana/Kariroosz, 1999.
- Lemke, Jay L. "Language development and identity: multiple timescales in the social ecology of learning." *Language Acquisition and Language Socialization. Ecological Perspectives*. Ed. Claire Kramsch. London: Continuum, 2002. 68-87.
- Lyons, John. *Language and Linguistics: An Introduction*. Cambridge: Cambridge UP, 1990.
- Markus, Hazel Rose and Shinobu Kitayama. "Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion, and Motivation." *Psychological Review* 98 (1991): 224-253.
- McAdams, Dan P. "Coding Autobiographical Episodes for Themes of Agency and Communion." 2001. *The Foley Center for the Study of Lives: Instruments*. Northwestern University. School of Education and Social Policy. 12 January 2007.
<<http://www.sesp.northwestern.edu/docs/Agency-Communion01.pdf>>
- Myers-Scotton, Carol. "A Lexically Based Model of Code-Switching." *One Speaker, Two Languages. Cross-Disciplinary Perspectives on Code-Switching*. Eds. Lesley Milroy and Pieter Muysken. Cambridge: Cambridge UP, 1995. 233-256.
- Németh, László. *Égető Eszter*. Budapest: Magvető, 1975.
- Norton, Bonni. *Identity and Language Learning. Gender, Ethnicity and Educational Change*. Harlow: Longman, 2000.
- Rohrberger, Mary. "Origins, Development, Substance, and Design of the Short Story. How I Got Hooked on the Short Story and Where It Led Me." *The Art of Brevity. Excursions in Short Fiction Theory and Analysis*. Eds. Per Winther, Jakob Lothe and Hans H. Skei. Columbia, SC: U of South Carolina P, 2004. 1-13.
- Rosaldo, Renato. *Culture and Truth: The Remaking of Social Analysis*. Boston: Beacon P, 1989.
- Rubin, Herbert J. and Irene S. Rubin. *Qualitative Interviewing. The Art Of Hearing Data*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1995.
- Shoemaker, Sydney. *Identity, Cause and Mind*. Cambridge: Cambridge UP, 1984.
- Sollors, Werner. "Nine Suggestions for Historians of American Ethnic Literature." *MELUS* 11.1 (1984): 95-96.
- Széplaki, Joseph. Ed. *The Hungarians in America 1583-1974: A Chronology and Fact Book*. New York: Dobbs Ferry, 1975.
- Várdy, Steven Béla. *The Hungarian Americans*. Boston: Twayne Publishers, 1985.
- and Thomas Szendrey. *Hungarian Americans*. 15 January 2007.
<<http://www.everyculture.com/multi/Ha-La/Hungarian-Americans.html>>
- Waldrop, Mitchell M. *Complexity: The Emerging Science at the Edge of Order and Complexity*. New York: Touchstone, 1993.
- Waters, Mary C. *Ethnic Options. Choosing Identities in America*. Berkeley: U of California P, 1990.
- Weinstock, Alexander S. *Acculturation and Occupation: A Study of the 1956 Hungarian Refugees in the United States*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1969.
- Wierzbicka, Anna. *Semantics, Culture, and Cognition*. New York, Oxford: Oxford UP, 1992.

A dolgozat témakörében megjelent eddigi tanulmányok

- Fodor, Mónika. "Pluralism Reconsidered: Perspectives of Multiculturalism in Contemporary American Society." *Multicultural Challenge in American Culture*. Ed. Lehel Vadon. Eger: Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, 1999. 103-111.
- Fodor, Mónika. "Acculturation in Exile: Ideological Constructs of Migration in Julie Dash's Film *Daughters of the Dust*." *FOCUS. Papers in English Literary and Cultural Studies*. Eds. Mária Kurdi, Gabriella Hartvig and Andrew C. Rouse. Pécs: University Press Pécs, 2000. 186-197.
- Fodor, Mónika. "Egy medve és a mézesmadzag—gondolatok az etnokulturális identitás tartalmáról." *Identitás és pedagógia. Identity and Education*. Ed. Ákos Gocsál. Pécs: Pécsi Tanoda Alapítvány, 2002. 67-76.
- Fodor, Mónika. "Regard Yourself as a Cultural Being: On the Multiple Goals of Cultural Studies in English Language Teacher Education." *Studies in English Theoretical and Applied Linguistics*. Eds. József Andor, József Horváth and Marianne Nikolov. Pécs: Lingua Franca Csoport, 2003. 200-217.
- Gebhard, Jerry G., Mónika Fodor and Magdolna Lehmann. "Teacher Development Through Exploration: Principles, Processes, and Issues in Hungary." *Studies in English Theoretical and Applied Linguistics*. Eds. József Andor, József Horváth and Marianne Nikolov. Pécs: Lingua Franca Csoport, 2003. 250-261.
- Fodor, Mónika. "My Slice of Americana: Ethno-Cultural Identities in the Making." *Americana. E-Journal of American Studies in Hungary*. 3.1 (2007). <<http://americanajournal.hu/vol3no1>>